

**TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI
BÖLÜMÜ**

mm

**Prof. Dr. Mine MENGİ Adına
TÜRKOLOJİ SEMPOZYUMU (20-22 Ekim 2011)
BİLDİRİLERİ**

ADANA-2012

ESKİ TÜRKÇEDE ÜNLÜ VE ÜNSÜZ + ÜNLÜ SESLERDEN OLUŞAN SÖZCÜKLER

Yard. Doç. Dr. Engin ÇETİN
Çukurova Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
ecetin@cu.edu.tr

ÖZET: Bu çalışmada Eski Türkçede *ünlü* ve *ünsüz+ünlü* seslerden oluşan sözcükleri ve bu sözcüklerin kullanım değerleri üzerinde durulmuştur. Eski Türkçede *ünlü* ve *ünsüz+ünlü* seslerden oluşan sözcüklerin sayısı sınırlıdır. Ayrıca bu sözcükler Eski Türkçeden başlayarak günümüze doğru gerek eklerle ve gerekse ses değişimi yoluyla yeni sözcüklere dönüşerek *ünlü+ünsüz* ya da *ünsüz+ünlü+ünsüz* ses yapısına bürünmüşlerdir. Bildiride bu değişimlerin nedenleri sorgulanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Eski Türkçe, Eski Türkçenin ses yapısı, ses değişimleri, Eski Türkçede birincil uzunluklar.

ABSTRACT: In this study words composed of *vowel* and *consonant+vowel* sounds in Old Turkic and their usage values were worked on(studied). The number of the words composed of *vowel* and *consonant+vowel* sounds is limited. Besides these words were covered in the sound system of *vowel+consonant* or of *conconant+vowel+consonant* by turning into new words with both affixes and phonetic changes beginning from Old Turkic towards our day. In this paper the reasons of these chances were questioned.

Key Words: Old Turkic, sound system of old Turkic, phonetic changes, long vowel in old Turkic.

Dil kullanıcısı, dilin ses kanunlarını ortaya koyarken bilinçli bir çaba içerisinde değildir. Bu bilinçsiz çabalar, sonuçta değişikli ya da istisna barındıran kurallar ortaya koyar. Örneğin ET *sub* sözü ve *ol* zamiri son seslerini yitirerek TT'de *su*; ve *o* biçiminde görünürken tersine bir gelişmeyle ET *bā-* fiili yerine TT'de ve pek çok Türk lehçesinde *bağla-* fiili kullanılmaktadır. Dilin sesleri, biçimleri, sözcükleri ve hatta söz dizimi, zaman, coğrafi koşullar, yaşam şartları, etkileşim vb. nedenlerle değişir. Sözcükte ses düşmeleri, türemeler, ünlü erimeleri, benzeşmeler, sözcük ölümleri vb. dil olayları meydana gelir. Bildirimizde Eski Türkçenin tek *ünlü* ve *ünsüz + ünlü* seslerden oluşan sözcükler ele alınacaktır. Bu sözcüklerin Eski Türkçe metinlerdeki ve günümüz Türk dil ve lehçelerindeki durumu, biçimbirimler aracılığıyla çok heceli olması ve bunun nedenleri üzerinde durulacaktır.

Çalışmada, Eski Türkçe metinlerde saptanan sözcükler dışında Eski Türkçe dönemi söz varlığını da büyük ölçüde temsil etmesi nedeniyle *Divanü Lügati't-Türk* ve *Kutadgu Bilig*'den de yararlanılmıştır. Ancak, *so* "zincir" (< Çin. *so*) gibi yabancı kökenli

sözcükler, *be* “me, koyun sesi” gibi yansıma sözcükler ve *a*, *va* gibi ünlemler kapsam dışı bırakılmıştır.

Eski Türkçede sekizi uzun ve sekizi kısa olmak üzere on altı ünlünün varlığı bugün çok sayıda araştırmacının kabul ettiği bir durumdur. Eski Türkçenin birincil uzun ünlülerini bugün Yakutçada, Türkmencede, dağınık biçimde kimi lehçelerde (Tekin, 1995: 29; Erdal, 2005: 46) Halaççada (Erdal, 2005: 29) görmek mümkündür. Türk ses yapısı açısından *ünlü* ve *ünsüz + ünlü* yapıları temel hece kalıplarından biri olmakla birlikte Türk dilleri, bu yapılardan oluşan sözcüklere çok müsaade etmemiştir. Bu türden sözcükler Eski Türkçe metinlerden başlayarak tarihi ve çağdaş Türk yazı dillerinde azalan bir görünüm arz eder.

Eski Türk yazı dilinde ve Karahanlı Türkçesi döneminde tek ünlüden oluşan sözcükler az olmakla birlikte görülmektedir. Türkçenin diğer tarihi dönemlerinde ve Yakutçadaki birkaç sözcük dışında çağdaş Türk lehçelerinde ise bu türden sözcükler yalnız görevli sözcüklerdir. Eski Türkçe metinlerde rastlanan ünsüz + ünlü yapıları sözcükler ise büyük çoğunlukla günümüz Türk dil ve lehçelerinde yerlerini bu köklerden yeni biçimbirimlerle türeyen yeni sözcüklere bırakmıştır.

Eski Türkçenin *ünlü* ve *ünsüz+ünlü* seslerden oluşan sözcükleri şunlardır:

1. Ünlü Sesten Oluşan Sözcükler

1.1. Fiiller

İ- “göndermek”

ī- fiilinin varlığı, Talat Tekin dışında çok sayıda araştırmacı tarafından kabul edilmemektedir. Sözcük *ī*- biçiminde yalnız KT G 8 ve karşılığı olan BK K 6'da (*(a)rk(i)ş tirk(i)ş ısar* (RSi) ibaresinde saptanmıştır. Fiil kökünün başka bir yerde saptanamamış olması nedeniyle farklı okuma ve yorumlarla karşılaşmak mümkündür. Thomsen, yazıtlardaki *bedizçig ut(t)ı* (iTi) KT G 12, *tudun yamtarıg ut(t)ım* (mTi) BK D 40 gibi eksik olduğu varsayılan yazımlardan hareketle sözcüğün *ı(d)sar* yerine bu biçimde yazıldığı görüşündedir (2002: 152). Clauson ise Hakasçadaki *ıs-* / *ız-* biçiminden hareketle sözcüğü *ı(s)sar* biçiminde okumaktadır. (ED 37b-38a). Son olarak Arpad Berta da bu görüştedir (2010: 132). Oysa bu biçim, ET -d-, -d seslerinin Hakasça -z-, -z biçiminde görünmesine dayanmaktadır. Tekin ise KT G 8, BK K 6'daki bu ibaredeki yazımdan yola çıkarak sözcüğün kökünün *ī*- biçiminde olduğunu “göndermek” anlamındaki *īd-* fiilinin (to-d- gibi) *ī*- kökünden pekiştirme ekiyle türemiş bir gövde olduğu görüşündedir. Bu bakış açısıyla bakıldığında yukarıda verilen *ut(t)ım* ve *ut(t)ı* gibi yazımların aslında eksik olmadığı, fiilin kökünün *ī*- olarak alınması durumunda bu sözcüklerin *ı-tı* ve *ı-t(t)ım* biçiminde olduğu düşünülebilir. Nitekim, *k(a)lm(a)tı* ŞU D 3; *arı-tı* (Gabain 1988: 80) gibi, ünlüyle biten fiil tabanından sonra belirli geçmiş zaman ekinin /t/'li biçiminde gelmesi bu yargıyı güçlendirmektedir. Ancak, konuyla ilgili kesin yorum için daha ayrıntılı bir çalışma gerekir.

Eski Türkçeden sonraki tarihi Türk yazı dillerinde sözcüğü, şu biçimlerde görmek mümkündür. Kıpçakçada Kİ'de *ı-* (Toparlı vb. 2003: 101); CC, MG ve TZ'de *ıy-* (103); İM'de *ıç-* (106); İM ve K:FT'de *ıy-* (117)

ī- fiili, günümüz Türk lehçelerinin hiçbirinde bu biçimde yaşamamaktadır. Tuvacada *id-* (Arıkoğlu-Kuular, 2003: 56), Yakutçada *ut-* (Vasiliev (Cargıstay), 1995: 99), Hakasçada *ıs-* (Naskali vb., 2007: 205). Sarı Uygurcada *ız-*, Şorcada *ıs-*, Altaycada (Naskali-Duranlı 1999: 90) ve Teleüt (Sırkaşeva-Kuçığaşeva, 2000: 42) ağzında *iy-*, Kazakçada eski bir *id-ı ber-* yapısından gelişen *jiber-* ve Kırgızcada *ciber-* biçiminde yaşamaktadır. Görüldüğü gibi, sözcüğün eski *ī*- biçimi daha Eski Türkçede yerini *-d-* pekiştirme ekiyle türeyen *īd-* fiiline bırakmıştır. 14. yy.'dan başlayarak kimi alanlarda görülen *ıy-* ve *ı-* gibi biçimler ise *id-* >> *ıy-* > *ı-* biçimindeki bir gelişmeye işaret eder.

Ǿ- “düşünmek, anlamak”

Sözcüğün, Eski Türkçe metinlerde müstakil kullanımının yanında *sakın-* fiiliyle ikilemeli kullanımı da vardır. Her iki kullanım Karahanlı Türkçesi metinlerinde de görülmektedir.

yanıg bilig anta *Ǿyür* ermiş KT G 5, BK K 4; aşsar tosık *Ǿmezsen* bir todsar aşçık *Ǿmezsen* KT G 8, BK K 6.

... *Ǿmek sakınmak* kergek Man III 12-7; burkanlarig *Ǿp sakınıp* U II 80-61; *Ǿyü sakınu* KB 4334.

Sözcük Yakutçada *üöy-* biçiminde yaşamaktadır (Tekin, 1995: 183). Hakasçadaki *üüt* “zekâ, akıl” (Gürsoy-Naskali vb., 2007: 561) sözü de ET *Ǿ*- fiiline dayanır.

ū- “muktedir olmak”

Fiil, ünlü zarf-fiil ardından gelerek bir eylemin yapılabilirliğini, eylemi yapanın buna gücünün yettiğini, muktedir olduğunu bildirir (Tekin, 2000: 101). Bu göreviyle Eski Türk metinlerinde sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Sözcük ... + *ünlü zarf-fiil* + *yardımcı fiil* yapısındaki birleşik fiil kuruluşunda da yer almıştır: *kılu usar* KP 35-4. Bu yapının olumsuz olan *-u uma-* yapısı ise daha çok karşılaşılan bir yapıdır:

ét(i)nü y(a)r(a)tınu u-maduk y(a)na içikmiş KT D 10, BK D 9

türk sir bod(u)n: y(e)rintä: idi yor(ı)m(a)zun : *us(a)r* idi: yok kış(a)l(ı)m : T 11

sözleyü umagay Man. I 15, 2-3.

Sözcüğün Uygur metinlerinde ...-gAll *u-* biçimi de sıklıkla kullanılmıştır:

ulug tayşın nomug *kirgeli uduñ* AY 460/13

ulug tayşın nomug *ukgalı uduñ* AY 460/15

u- fiili, günümüzde, 11. yy. metinlerinden başlayarak *kâdir* sözünün karşılığı olarak kullanılan *ugan* sözcüğü dışında kullanılmamaktadır. *U-* fiili *-u uma-* yapısındaki ünlülerin kaynaşması sonucu Osmanlıca döneminden bu yana kullanılan *-UmA-* ve *-AmA-* yapılarının oluşmasına da kaynaklık etmiştir. (ED 2a-b).

1.2. İsimler

ı “ağaç; dağlık, ormanlık arazi”

Sözcüğün müstakil kullanımı olmakla birlikte çoğunlukla *ı ıgaç* ve *ı tarıç* sözlerinde olduğu gibi ikilemenin bir ögesi olarak kullanılmıştır. Yazıtlarda *ı taş* kullanımı da görülmektedir. Bu türden kullanım, sözcüğün yok olma ihtimali karşısında alınan bir önlem olmalıdır.

atıç ika bayur ertimiz T 27; ıda taştta kalmışı... T 4; ıda kavuşalım ŞU D 10-11

ne tağları ı ıgaç kaya kum barı Man. III 8-3; ı ıgaçda Man. III U I 27-5.

Karahanlı Türkçesinde *yı* biçiminde de saptanan sözcük, günümüzde kullanımını yitirerek Eski Türkçe döneminden bu yana kullanılmakta olan ve *ı* sözünden gelişen *ıgaç* (< ı+gaç) sözüne yerini bırakmıştır.

Az. ağac; Başk. ağas; Kaz. ağaş; Kırg. cıgaç; Tat. ağaç; Türkm. ağaç; YUyg. yağaç

ū “uyku”

Sözcüğün aslı Clauson’a göre *ūd*’dur. Bu kullanıma hiçbir metinde rastlanmamakla birlikte Clauson, *uda basdımız* KT D 35, BK D 27 ibaresindeki *uda* (< *ud+a*) bölümünde rastlandığını belirterek *+a* biçimbiriminin *uka basdımız* T 27 örneğindeki gibi yönelme ifade ettiğini ima etmiştir (ED 2a). Sözcük, Orhon Türkçesi, Uygurca ve Karahanlı Türkçesi metinlerinde saptanmıştır.

uda basdımız KT D 35, BK D 27; *uka basdımız* T 27

usınta oduntı Man. I 21-1; *uularındın* odgurup U III 11-8; *uu* üze udıyu TT III 160

Günümüz Türk lehçelerinin hiçbirinde *ū* sözcüğüne rastlanmamakta, bu sözcükten türeyen ve eski bir *udıgu* sözüne dayanan sözcükler kullanılmaktadır:

Az. yuhu; Başk. yoko; Kaz. uykı; Kırg. uyku; Özb. uyku; Tat. yokı; Türkm. ūkı; YUyg. uyku (TLS); Yak. ū (Tekin 1995: 179).

2. ünsüz+ünlü Seslerden Oluşan Sözcükler

Eski Türkçedeki ünsüz+ünlü eslerden oluşan sözcükler ise şu biçimde sıralanabilir:

2.1. Filler

bā- “bağlamak”, ko- “koymak”, kŭ- “korumak”, sā- “saymak”, sī- “kırmak”, si- “işemek”, sū- “uzatmak, sündürmek”, té- “demek”, to- “doymak”, tu- “kapamak”, yé- “yemek”, yū- “yıkamak”

2.2. İsimler

bé “kısırak”, bō “bu”, bū “buğu”, bō “örümcek”, çī “çiy”, *ké “geri, art kâ “kap, kapkacak” kŭ “ün, şöret”, , nē “ne”, sō “eski”, sū “asker, ordu, tı “sürekli”, tū “tüy”, yā “yay”

Aşağıdaki tabloda Eski Türkçe metinlerde saptanan ünlü ve ünsüz+ünlü yapısındaki sözcükler ve sözcüklerin günümüz Türk lehçelerindeki durumları gösterilmiştir:

Tablo: Eski Türkçe ve Karahanlı Türkçesi Dönemi Metinlerinde Saptanan ünlü ve ünsüz+ünlü Yapısındaki Sözcükler

Eski Türkçe	Günümüz Türk Lehçeleri
bā- “bağlamak”	Az. bağlamag; Başk. bāylāv; Kaz. baylav, Kırg. baylō; Tat. bāylāv; Özb. bāglāmāk Türkm. bāğlamak; Uyg. bağlimak Yak. bāy-; Hlç. vā ¹ -
bé “kısırak”	Başk. biyā; Kaz. biye; Kırg. bē; Özb. biyā; Tat. biya; Türkm. batyal; YUyg. batyal (TLS); Yak. bie; SUyg. pī
bō “bu”	Az. bu; Başk. bıl; Kaz. bu; Kırg. bu; Özb. bu; Tat. bu; Türkm. bū; YUyg. bu; Tuv. bō
bū “buğu”	Başk. bıv, Kaz. buv; Kırg. bū; Özb. buğ; Tat. bu; Türkm. būğ; YUyg. buğ; TT buğu; Tar.S buğ (I)
bō “örümcek”	Kırg. bō, böy; Türkm. mōy; Tar.S bö, böy; DS böy
çī “çiy”	Az. şeh; Başk. ısıq; Kaz. şık; Tat. çık; Türkm. çīğ; TT çiy; Yak. sīk; Tuv. şık
ī- “göndermek”	Tuv. <i>id-</i> Yak. <i>ī-</i> Hak. <i>ıs-</i> SUyg. <i>ız-</i> , Şor. <i>ıs-</i> , Alt. ve Tel. <i>iy-</i> , Kaz. (eski bir <i>id-ı ber-</i> yapısından gelişen) <i>jiber-</i> ve Kırg. <i>ciber-</i> ; Tar.S. <i>civermek</i> ?
ī “bitki, ağaç; kırsal”	Az. ağac; Başk. ağas; Kaz. ağaş; Kırg. cıgaç; Tat. ağaç; Türkm. ağaç; YUyg. yağaç,
kā “kap, kapkaca”	Yak. hā

Eski Türkçe	Günümüz Türk Lehçeleri
si- “işemek”	Başk. hiyiv; Kaz. siyüv, Kırg. siyü; Özb. siymāk; Tat. siyü; YUyg. siymāk; Tuv. sidik; Hak. sīde-, sīdik, Yak. ik
sō “eski”	-
sū- “uzatmak, sündürmek”	Yak. ün-, Türkm. süyn-, TT sün-
sü “asker, ordu”	-
té- “demek”	Az. demāk; Kaz. dev, Kırg. de; Özb. demāk; Türkm. diymek; Uyg. demāk; Yak. die-; Tuv. dī-
tı “sürekli”	-
to- “doymak”	Az. doymag; Başk. tuyıv; Kaz. toyuv, Kırg. toyū; Özb. toymāk; Tat. tuyu; Türkm. doymak; Uyg. toymak; Yak. tot-
tu- “kapamak”	tut- ve türevleri
tū “tüy”	Az. tük; Kırg. tük; Özb. tük; Türkm. tüy; YUyg.

k”			tük; Yak. tũ
*kè “geri, art”	Az. geri, Kaz. keri, Kırg. keri		yā “yay”
ko- “koymak”	Az. goymag; Başk. kuyıv; Kaz. koyuv, Kırg. koyū; Özb. koymäk; Tat. kuyu; Türkm. goymak; YUyg. koymak; Yak. kut-		Az. yay, Başk. yäyä; Kırg. cā; Özb. yáy; Tat. cāyā; YUyg. yar (TLS); Yak. sā
kũ “ün, şöhret”	-		yé- “yemek”
kũ- “korumak”	Yak. küt-; Türkm. güyt-; Tar.S güdüp gözlemek ?		Az. yemäk, Başk. aşav; Kaz. jev; Kırg. ceõ; Özb. yemäk
nē “ne”	Az. nā; Başk. ni, nāmā, nārsā; Kaz. ne, nemene; Kırg. ne, emne; Özb. ne, nimä; Tat. ni, nārsā; Türkm. nā, nāçe, nāme, YUyg. nā, nemä		yū- “yıkamak”
õ- “düşünmek”	Yak. üöy- ; Hak. üüt “zekâ, akıl”		Az. yumag; Başk. yıyıv; Kaz. juvuv; Kırg. cü; Özb. yuvmak, Tat. yuu; Türkm. yığmak; YUyg. jığmak; Yak. süy- Tekin’de Türkm. yuv- (180).
sā- “saymak”	Az. saymag; Başk. hanav; Kaz. sanav, Kırg. sanõ; Özb. sänämäk; Tat. sanau; Türkm. sāymak; Uyg. sanimak		u- “muktedir olmak”
sī- “kırmak”	Başk. hındıruv; Kaz. sındıruv, Kırg. sındırū; Özb. sındirmäk; Tat. sımdıru; Uyg. sundurmak; Hak. sın-		ū “uyku”
			Az. yuhu; Başk. yoko; Kaz. uykı; Kırg. uyku; Özb. uyku; Tat. yoki; Türkm. ūkı; YUyg. uyku, Yak. ū

Değerlendirme ve Sonuç

1- Eski Türkçe metinlerde saptanan tek *ünlü* sestem ve *ünsüz + ünlü* sestem başka bir deyişle tek ve açık heceden oluşan sözcükleri büyük çoğunlukla birincil uzun *ünlü* barındırmaktadır. Dolayısıyla Türkçenin ses yapısı tek ve açık heceli sözcüklere ancak *ünlüsü* uzun olduğu sürece izin vermektedir.

2- Eski Türkçeden bu yana tarihi ve çağdaş Türk lehçelerindeki yeni biçimlerin bir bölümü *ünlü* uzunluklarına dayanmaktadır: . ET *bā-* “bağlamak” > Yak. *bāy-* “bağlamak”; ET *sā-* “saymak” > Türkm. *sāy-* “saymak” ; ET *yā* “yay” > Türkm. *yāy* “yay” vb.

3- Eski Türkçe metinlerde saptanan ve tek *ünlü* sestem oluşan sözcüklerde dikkat çeken özellik, ünlemler dışında bu sözcüklerden hiçbirinin günümüz Türk dil ve lehçelerinde yaşamamasıdır. Bu sözcüklerden *ī* “bitki, ağaç” sözü yerini aynı dönemde kullanılmakta olan *ıgaç* (< *ı+gaç*) sözüne; *ī-* fiili kendisinden *-d-* pekiştirme ekiyle oluşan *īd-* fiiline bırakmıştır. *ō-* fiili zamanla fiil kökü olarak müstakil kullanımını yitirmekle birlikte günümüzde kullanımını pek çok lehçede sürdürmektedir. *U-* fiili ise müstakil kullanımını yitirmiştir. Bu gelişmeler göz önünde bulundurulduğunda tersine bir gelişimle tek *ünlü* sestem oluşan sözcük sayısının Eski Türkçeden önceki dönemlerde daha fazla olması muhtemeldir.

4- *ünlü* ve *ünsüz + ünlü* ses yapısı, Türkçenin temel hece türlerinden olmasına karşın Türkçe, tek ve açık heceli sözcüklere müsaade etmemektedir. Eski Türkçeden günümüze ulaşan tek *ünlü* sestem oluşan sözcük olmadığı gibi *ünsüz + ünlü* sestem oluşan sözcük sayısı da görevli ve sık kullanılan birkaç sözcükle sınırlı kalmıştır. Bu, elbette dil kullanıcısı ile ilgili bir durumdur. Dil kullanıcısı, en az çaba yasası gereği çok sayıda sözcüğün *ünlülerinin* eridiğini, farklılaştığını, sözcük seslerinde *büzülme* ya da kaynaşma olduğunu bilinçsiz olarak gördüğünde tek ve açık heceli sözcüklerin bu mücadeleyi verecek güçte olmadığını farkında olarak bu sözcüklerin yeni biçimbirimlerle güçlendirilmesi yoluna gitmiştir. Yukarıda söylendiği gibi kimi sözcüklerin uzun *ünlülü* olması nedeniyle geçmişten günümüze değiştikleri görünse de kimi zaman sözcüklerin uzun *ünlülü* olması bu durumu engelleyememiştir. ET *bā-* “bağlamak” > Yak. *bāy-* “bağlamak”; ET *sā-* “saymak” > Türkm. *sāy-* “saymak” ; ET *yā* “yay” > Türkm. *yāy* “yay” gibi örneklerdeki son seste *-y* türemesinin nedeni uzun *ünlü* olsa da ET *sī-* “kırmak” > Türkm. *sīn-* “kırılmak” Özb. *sindirmək* “kırmak”; ET *sā-* “saymak” > Kaz. *sanav*, Kırg. *sanō* gibi örneklerde görülen yeni biçimlerin nedeni bizce sözcüğün yok olmasına karşın alınan bir önlemdir.

Eski Türkçenin tek ve açık heceli sözcükleri;

a) Fiilden fiil yapan *-d-* ekini alarak yeni sözcük biçimini almıştır: *ı-d-*; *ko-d-*; *si-d-*; *to-d-*. Bu durumda kuvvetlendirme eki olan *-d-* aynı zamanda yapıyı da kuvvetlendirdiği izlenimi vermektedir.

b) Fiilden fiil yapan *-n-* ekini alarak yeni sözcük biçimini almıştır: *sa-n-*; *sı-n-*; *su-n-*. Bu durumda *-n-* eki, işlevini yitirerek donuk hale gelmiştir.

c) Son seste türeme: *çi-y, çi-k, tü-y, tü-k, yay, bu, buğ, buv, yu-v*. Bu durum büyük ölçüde uzun ünlüden kaynaklanmaktadır.

Aslında daha Eski Türkçe döneminde, tek ünlü sözcüklerin çoğunlukla ikileme içinde yer alması da bu kaygının söz konusu dönemde başladığının bir göstergesi olmalıdır. Çünkü Eski Türkçe metinlerde saptanan tek ünlü sözcükler –özellikle de isimler- yalın durumda kullanıldıklarında çoğu zaman anlamı –ve yapıyı- pekiştirici bir öge olan ikileme ögesine ihtiyaç duymuşlardır: atıg ıka bayur ertimiz T 27; *ıda kavuşalım* ŞU D 10-11; *ne tagları ı ıgaç kaya kum barı* Man. III 8-3; ı ıgaçda Man. III U I 27-5. Fiiller ise emir üçüncü teklik kişi dışında çekimli biçimlerle kullanıldığından bu türden bir özellik çoğunlukla göstermezler.

5- Eski Türkçeden günümüz Türk dil ve lehçelerine değişmeden gelen tek ünlü sestem oluşan sözcük bulunmamaktadır. *Ünsüz + ünlü* seslerden oluşan sözcüklerden ise sık kullanılan *bu, ne, tē-, yē,* sözcükleri ile kimi lehçelerde görülen “kısarak” anlamındaki *bé* sözcüğü ve *yu-* fiili günümüze ulaşmıştır. Bunun dışında Eski Türkçenin *ka* “kap, kap kacak” sözü Yakutçada yaşamaktadır.

KAYNAKLAR

- Arıkoğlu, E. – K. Kuular (2003) *Tuva Türkçesi Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Clauson, Sir G. (1972), *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*, Oxford.
- Ercilasun, A. B. vb. (1991) *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Erdal, M. (1991), *Old Turkic Word Formation*, Otto Harrassowitz, Wiesbaden.
- (2005), *A Grammar of Old Turkic*, Brill, Leiden- Boston.
- Gürsoy-Naskali, E. – M. Duranlı (1999) *Altayca – Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- vb. (2007) *Hakasça – Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Räsänen, M. (1969), *Versuch Eines Etymologischen Wörterbuch der Turksprachen*, Helsinki.
- Tarama Sözlüğü I-VIII (1995)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 3. baskı, Ankara.
- Tekin, T. (1995), *Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler*, Kültür Bakanlığı – Simurg Yayınları, Ankara.
- (2000), *Orhon Türkçesi Grameri*, İstanbul.
- TLS: *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü* → ERCİLASUN, Ahmet Bican vb. (1991).
- Vasiliev, Y. (1995), *Türkçe – Sahaca (Yakutça) Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

KISALTMALAR

Hak.: Hakasça
Kaz.: Kazakça
Kırg.: Kırgızca
Kk.: Karakalpakça
YUyg.: Yeni Uygurca